

# Rättsväsendets prioritering av hatbrott

GÖREL GRANSTRÖM<sup>1</sup>

## The Judicial System and its Prioritizing of Hate Crimes

The paper presents a critic view of how the Swedish police and prosecutors during the beginning of the 21th century have been working to guarantee the rights of a certain group of crime victims, i.e. GLBTQ-persons. The paper is based on a study of preparatory works, action plans and other policy documents that are central for the judicial systems' fight against homophobic hate crimes. This has been a prioritized issue for the Swedish judicial system during the early 2000s and the aim of the paper is to study the impact of this prioritization in different policy documents. On a more general level, the question is if the prioritization of a certain group tends to marginalize other groups of crime victims.

**Keywords:** Hate crime, GLBTQ-persons, crime victims' rights, legal actors, policy

Sedan slutet av 1990-talet har alltmer uppmärksamhet ägnats åt hur brottsoffer uppfattar mötet med rättsväsendets olika instanser. Detta har skett dels genom utvärderingar av olika rättsliga reformer som genomförts för att stärka brottsoffers rättigheter, och dels genom att bemötandet av brottsoffer blivit en fråga på den politiska agendan. Intresset för bemötandefrågor är ett resultat av en ökad medvetenhet om att en förändrad lagstiftning är beroende av insikt hos tillämparna om syftet med lagändringen för att få effekt. Som ett resultat av detta har den svenska regeringen i olika styrdokument påpekat ansvaret för rättsväsendets grenar att stärka brottsoffers rättigheter när de kommer i kontakt med polis, åklagare och domstolar.<sup>2</sup>

Vem som ses som brottsoffer, i samhällets och i juridikens ögon, är beroende av olika faktorer som återfinns både i den rättsliga och i den politiska sfären. Det handlar naturligtvis om vad som ses som brottsliga gärningar i ett samhälle, men det kan också avgöras av föreställningar om olika offers särskilda utsatthet och att vissa individer eller grupper ses som särskilt skyddsvärda. Hbt-personer, dvs. homosexuella, bisexuella och transpersoner, som utsätts för brott just för att de är, eller

1 Författaren vill tacka doktorand Therese Enarsson för värdefulla kommentarer på texten.

2 För en genomgång av olika styrdokument för rättsväsendets brottsofferarbete, se t.ex. Enarsson 2007.

anses vara, icke-heterosexuella är en brottsoffergrupp som under senare delen av 1900-talet blivit uppmärksammas som en sådan särskilt utsatt och skyddsvärd grupp. Att ett heteronormativt samhälle utgår från vissa premisser angående samhällsmedborgarnas sexuella läggning och familjerelationer är diskriminerande i sig, men när fördomar och föreställningar tar sig uttryck i våldshandlingar ställs än högre krav på samhället att agera. Det är därför intressant, ur ett rättsvetenskapligt och viktinologiskt perspektiv, att undersöka hur olika aktörer inom rättsväsendet arbetar för att implementera lagstiftning rörande denna brottsoffergrupps rättigheter.

I den här artikeln görs därför en granskning av hur två av rättsväsendets aktörer, polis och åklagare, under 2000-talet arbetat för att säkerställa att hbt-personers rättigheter som brottsoffer tas tillvara. Studien baserar sig på en genomgång av förarbetsuttalanden samt handlingsplaner och policydokument som styr polisens och åklagarens arbete avseende hbt-personer som brottsoffer. Hbt-personers utsatthet för brott har varit en prioriterad fråga för rättsväsendet under 2000-talet. Vilket genomslag har detta fått i de olika styrdokumenterna? Finns det en risk att fokuseringen på en grupp rättigheter marginaliserar andra utsatta grupper? Utifrån resultatet av undersökningen diskuteras också, på ett mer generellt plan, om prioritering av olika brottsoffergrupper är en hållbar strategi för att främja brottsoffers rättigheter i mötet med rättsväsendet.

## Brottsoffer rättigheter – rättsväsendets ansvar

De senaste tjugo åren har brottsofferfrågorna fått ett allt större utrymme i den svenska samhällsdebatten.<sup>3</sup> Det finns en politisk vilja att genom lagstiftning tydliggöra samhällets ansvar för att brottsoffer ska få rätt till stöd och upprättelse.<sup>4</sup> Olika lagreformer har genomförts, och en tendens som blivit tydligare under senare delen av 1990-talet är att allt fler reformer har ett uttalat fokus på specifika brottsoffergrupper, grupper som har definierats som särskilt utsatta och sårbara. Det har framför allt handlat om heterosexuella kvinnor som utsatts för våld i nära relationer och barn som utsatts för våld eller, på senare tid, barn som bevittnat våld.<sup>5</sup>

Dessa brottsoffergrupper har av tradition setts som ideala eller typiska brottsoffer, offer som kan sägas leva upp till bilden av det oskyldiga offret som utan förskyl-

3 Brottsofferbegreppet används i den juridiska doktrinen, men är mindre vanligt förekommande i lagstiftningen som istället använder begreppet målsägande. Målsägande definieras i rättegångsbalken som den mot vilket brottet har blivit begånget eller som har blivit förnärmat av brottet eller lidit skada. Se Prop. 2000/2001:79 s. 8.

4 Åkerström och Sahlin (red) 2001 s. 7 ff.

5 Se t.ex. Granström (red) 2004 och Lindgren 2004.

lan råkat ut för brott, och därför ges en självklar rätt till såväl stöd som legitim brottsofferstatus. De lagstiftningsfrågor som lyfts fram är åtgärder för att förbättra brottsoffers möjligheter till stöd och upprättelse. Detta har skett genom rättsliga reformer som exempelvis rätt till målsägandebiträde och stödperson, förändrade regler angående kränkingsersättning, ett förtydligande av socialtjänstens ansvar för brottsoffer, samt klarläggande av polisens informationsskyldighet.<sup>6</sup> Dessutom har förändringar i straffrätten genomförts, genom införande av kvinnofridsreformen, förändringar i sexualbrottslagstiftningen och utvidgandet av brottet hets mot folkgrupp.<sup>7</sup>

De lagändringar som genomförts har också kommit andra utsatta brottsoffergrupper tillgodo, exempelvis funktionshindrade, äldre och hbt-personer.<sup>8</sup> Att alltfler grupper får legitimitet som särskilt utsatta har också uppmärksammats i den viktimologiska forskningen.<sup>9</sup> Detta är en utveckling som har setts som både positiv och negativ. Å ena sidan uppmärksammas utsatta gruppers behov, å andra sidan riskerar det som eventuellt särskiljer att lyftas fram på bekostnad av det som förenar. Under senare år har det också skett en utveckling inom forskningsfältet mot att lyfta upp frågor om behov och intressen som är gemensamma för olika brottsoffergrupper, oavsett sårbarhet och utsatthet.<sup>10</sup> En sådan fråga är vikten av ett professionellt bemötande från de samhälleliga instanser som brottsoffret kommer i kontakt med, särskilt rättsväsendets instanser.

På det politiska och rättsliga planet är det dock fortfarande tydligt fokus på olika brottsoffergruppers speciella behov. Hbt-personer började uppmärksammas som utsatt brottsoffergrupp under 1980-talet, men de rättsliga reformerna lät – med några få undantag – vänta på sig till 1990-talet.<sup>11</sup>

6 Se t.ex. Forsman 2006 s. 37 ff., Mannelqvist 2005/06 s. 790 ff. Johansson och Granström 2004 s. 248 ff.

7 Burman 2007 s. 90 ff. Granström 2007b s. 23 f.

8 Se t.ex. Lindgren, Pettersson och Hägglund (red), 2004, där olika utsatta brottsoffergrupper uppmärksammas i särskilda delar av antologin.

9 Viktimologin, eller läran om brottsoffer, växte fram ur den kriminologiska forskningen och är ett tvärvetenskapligt forskningsfält. Viktimologisk forskning beskrivs ofta som det vetenskapliga studiet av människors fysiska, psykiska, sociala och finansiella lidande på grund av brottslighet. Granström och Mannelqvist 2007/08.

10 Nilsson 2003.

11 Redan år 1984, i utredningen Homosexuella och samhället, föreslogs att bestämmelsen om hets mot folkgrupp och tryckfrihetsförordningen skulle ändras så att även hets med anspelning på sexuell läggning skulle vara straffbar. Se SOU 1984:63.

## Hbt-personer som brottsoffer

Hatbrott är inte en brottsrubricering eller ett etablerat juridiskt begrepp i Sverige. Begreppet började användas i slutet av 1990-talet, bland annat genom kriminologen Eva Tibys avhandling *Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott* från 1999. Fram till dess, och även fortfarande i vissa fall, användes begreppet »brott med homofobiska inslag« när man beskrev de brott som hbt-personer utsattes för just för att de är – eller anses vara – hbt-personer. Hatbrott är dock det begrepp som numera används i officiella dokument och omfattar brottslighet som någon utsätts för på grund av de anses tillhöra en viss grupp, exempelvis på grund av sin sexuella läggning.<sup>12</sup> Den tillhörighet som skyddas enligt svensk lagstiftning är – utöver sexuell läggning – ras, hudfärg, etnicitet och trosbekännelse.<sup>13</sup>

Hatbrott är således inte en egen brottsrubricering, det finns inte någon lag som kriminaliserar just hatbrott. Däremot finns två olika brottsrubriceringar som specifikt handlar om kränkningar som någon utsätts för på grund av föreställd grupp-tillhörighet; olaga diskriminering och hets mot folkgrupp.

Brottet olaga diskriminering infördes i brottsbalken år 1971 och år 1987 utvidgades paragrafen till att omfatta homosexuella. Olaga diskriminering i 16 kap. 9 § brottsbalken förbjuder vissa former av diskriminering i näringsverksamhet. Näringsidkare och deras anställda får inte diskriminera personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller homosexuell läggning.

Brottet hets mot folkgrupp har funnits i den svenska lagstiftningen sedan år 1948 och skyddade inledningsvis grupper mot kränkningar som kopplades till offrens ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse. År 2003 utvidgades paragrafen till att omfatta hets på grund av sexuell läggning. Hets mot folkgrupp i 16 kap. 8 § brottsbalken skyddar numera även homo- och bisexuella som grupp mot hot och missaktning som sker i form av spridande av uttalanden eller meddelanden.<sup>14</sup>

Vid andra brott som riktar sig mot hbt-personer – till exempel misshandel, olaga hot, ofredande och skadegörelse – ses det som en försvårande omständighet att det funnits ett homofobiskt motiv till brottet. Den svenska lagstiftaren har valt konstruktionen av en straffskärpningsregel som används så att det vid påföljdsbestämningen ska ses som en försvårande omständighet om motivet för brottet varit att kränka någon på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet. Bestämmelsen in-

12 BRÅ-rapport 2002:9 s. 11.

13 Det är värt att notera att andra tillhörigheter, som exempelvis kön eller ålder, inte omfattas av den svenska hatbrottslagstiftningen. För ett resonemang om detta se Granström 2007a.

14 Se Prop. 1986/87:124 s. 36 ff. och Prop. 2001/02:59 s. 33.

fördes i brottsbalken år 1994 och förtydligades den 1 juli 2002 så att det direkt av lagtexten framgår att sexuell läggning omfattas av stadgandet.<sup>15</sup>

Hatbrott kan alltså definieras som brottsliga gärningar som har sin grund i föreställningar om normalitet utifrån uppfattningen om vad som är normal hudfärg, religion, etnicitet och sexuell läggning samt att förövaren tar sig rätt att på olika sätt bestraffa den eller de som anses avvika från normen. Lagstiftaren inledde – som konstaterats ovan – med att kriminalisera olika former av rasistiska och främlingsfientliga brott. Först därefter, efter i flera fall omfattande och återkommande argumentation för och emot, kriminaliserades också hatbrott riktade mot hbt-personer.<sup>16</sup> Att hatbrott länge tolkades i en kontext av rasism och främlingsfientlighet framgår också t.ex. av regleringsbrev för polis och åklagare. Sedan år 1996 har regeringen i regleringsbrev angivit att brott med rasistiska motiv ska prioriteras.<sup>17</sup> Först från och med år 2000 inbegrips även brott med homofobiska motiv bland de prioriterade brotten.<sup>18</sup>

För den fortsatta studiens del är dock undersökningsobjektet avgränsat till att undersöka hur man inom polis och åklagarväsende arbetar för att bekämpa brott riktade mot hbt-personer och bemöta drabbade brottsoffer ur den gruppen på ett professionellt sätt.<sup>19</sup>

### Vilka rättigheter har ett brottsoffer i mötet med rättsväsendet?

Först ska några ord sägas om vad som på ett mer allmänt plan reglerar rättsväsendets möte med brottsoffer. Inledningsvis är det viktigt att konstatera att olika brottsoffergrupper inte har olika rättigheter i sina kontakter med rättsväsendet, förutom i vissa specifika fall, t.ex. när ett brottsdrabbat barn har rätt till en särskild företrädare om det är barnets vårdnadshavare som misstänks för brottet, eller att lagen om målsägandebitråde främst gäller de som drabbas av sexualbrott eller andra särskilt allvarliga brott.<sup>20</sup> Generellt gäller att polis och åklagare har en skyldighet att bemöta brottsoffer på ett sakligt och opartiskt sätt, i linje med vad som gäller för förvaltningsmyndigheter i enlighet med regeringsformen och förvaltningslagen. Utöver det finns regler i polislagen, polisförordningen och förundersökningskungö-

15 Prop. 2001/02:59. BrB 29 kap 2 § 7 p.

16 För några av invändningar som restes mot t.ex. utvidgningen av hetslagstiftningen, se Prop. 2001/02:59 s. 32.

17 Regeringens skrivelse 2000/01:59 s. 82.

18 Se 2000 års regleringsbrev för polisväsendet respektive åklagarorganisationen.

19 För en mer generell diskussion om professionellt bemötande av brottsoffer, se Granström, Landström och Mannelqvist 2008.

20 Se lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och lagen (1988:609) om målsägandebitråde.

relsen angående den information som brottsoffret har rätt att få tillgång till från både polis och åklagare.<sup>21</sup>

Det är alltså egentligen själva ramen som lagregleras; att brottsoffret i vissa situationer har rätt till information. Hur sedan informationen förmedlas, vad gäller t.ex. omfång, tydlighet och empati, dvs. några delar av det som kan ses som en del i det relativt svårdefinierade begreppet bemötande, regleras inte. Utredningen om målsägandebiträde presenterade år 2007 förslag till förändringar i bland annat förundersökningskungörelsen som skulle innebära att åklagaren blev skyldig att erbjuda målsäganden ett möte inför en kommande förhandling. Detta för att stärka rätten till information och ge möjlighet till ett bra bemötande av brottsoffer.<sup>22</sup> Samma invändning kan dock ur ett brottsofferperspektiv resas även här; en rätt till ett möte är en sak, vad som händer under mötet träffas inte av en sådan lagreglering. Bemötandefrågorna, eller vad som också kan definieras som tillvaratagandet av brottsoffers rättigheter i mötet med rättsväsendet, handlar istället mycket om de rättsliga aktörernas professionalitet i yrkesrollen.<sup>23</sup> Det är i denna del som riktlinjer, policydokument och handledningar kan fylla en funktion. De kan ge ett konkret innehåll till den ram som lagstiftaren satt upp. Först dock några ord om varför just hatbrott blev en prioriterad fråga under 2000-talet.

## Varför blev hatbrott en prioriterad fråga?

Regeringen presenterade våren 2001 en nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering.<sup>24</sup> Under 1980- och 1990-talen hade det rasistiska och främlingsfientliga våldet eskalerat, högerextrema grupper, bland annat Vitt Ariskt Motstånd, hade organiserat sig med ökad propagandaverksamhet som följd och även det homofobiska våldet var på uppåtgående. Frågorna var sedan tidigare prioriterade, men regeringen ansåg att arbetet för att motverka rasism, homofobi och diskriminering måste bli mer effektivt. Handlingsplanen formulerades för att effektivisera de samlade insatserna på området.<sup>25</sup>

För rättsväsendets del underströks behovet av ökad kunskap om gällande lagstiftning och om det sammanhang som hatbrottsligheten begicks i. Dessutom påpekade regeringen behovet av en fördjupad samverkan mellan rättsväsendets

21 Se 1 kap. 9 § regeringsformen, 4-5 §§ förvaltningslagen, 2 § 4 p. polislagen, 1 kap. 6 § polisförordningen samt 13 -14 §§ förundersökningskungörelsen.

22 SOU 2007:6 s. 208 f.

23 Se Granström, Landström, Mannelqvist och Sundström 2008.

24 Se Regeringens skrivelse 2000/01:59 En nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering.

25 Regeringens skrivelse 2000/01:59 s. 70.

myndigheter och med frivilligorganisationer. En ytterligare punkt som togs upp var nyttan av kontinuerlig uppföljning av de åtgärder som vidtogs.<sup>26</sup>

Den nationella handlingsplanen kom också att få betydelse för rättsväsendets arbete med hatbrott genom att regeringen slog fast att de initiativ som redan tagits på området skulle komma att följas upp. Exempelvis hade Riksåklagaren och Rikspolisstyrelsen under hösten 2000 påbörjat gemensamma inspektioner för att undersöka hur samarbetet mellan polis och åklagare fungerade avseende handläggningen av rasistiska brott.<sup>27</sup> Detta var ett led i det arbete som inletts år 2000 för att, på regeringens uppdrag, utforma strategier för att rättsväsendets personal skulle få bättre kunskap om hatbrott och om den situation som offer för hatbrott befann sig i.<sup>28</sup>

Ett annat resultat av den nationella handlingsplanen var att Brottsförebyggande rådet (BRÅ) fick i uppdrag att göra en uppföljning av rättsväsendets insatser på området, ett uppdrag som resulterade i 2002 års rapport *Hatbrott. En uppföljning av rättsväsendets insatser*.<sup>29</sup> Där konstaterades att majoriteten av de mer konkreta insatserna för att prioritera hatbrott hade påbörjats under 2000-talet. BRÅ:s bedömning var att de strategidokument som utfärdats på central nivå måste få genomslag i praktiken. Inrapporteringen av hatbrott måste förbättras, samarbetet med minoritetsorganisationer utvecklas och att en allmän kompetenshöjning och ett ökat medvetande inom rättsväsendet utgjorde den viktigaste insatsen för att arbete mot hatbrott skulle kunna effektiviseras. I samband med detta påpekade BRÅ att det var angeläget att samtliga utbildningsinsatser fortsättningsvis innehöll inslag om egna attityder och klimatet i den egna organisationen.<sup>30</sup>

Den fråga som man då ställer sig är vad resultatet av den nationella handlingsplanen blev mer konkret för polis och åklagare. Vilket genomslag har kravet på prioriteringar av hatbrotten, och i det här sammanhanget mer specifikt hatbrotten mot hbt-personer, fått i polisens och åklagarnas verksamhet? För att försöka ge ett svar görs nedan en genomgång av olika officiella handlingsplaner, strategi- och policydokument från respektive verksamhet, men inledningsvis görs en kort genomgång av regleringsbrevens mellan år 2000 och år 2008, för att se hur de politiska ramarna satts.

26 Regeringens skrivelse 2000/01:59 s. 82. För ett mer generellt resonemang om samverkan i brottsofferfrågor, se Enarsson och Granström 2008.

27 Regeringens skrivelse 2000/01:59 s. 83.

28 Se nedan om polisens strategi från år 2000.

29 Regeringens skrivelse 2000/01:59 s. 83, samt BRÅ-rapport 2002:9.

30 BRÅ-rapport 2002:9 s. 8 f.

## Den politiska ramen för polisens och åklagarnas arbete mot hatbrott

Polisen är den aktör inom rättsväsendet som brottsoffer, oavsett utsatthet, oftast kommer i kontakt med. Polisen har också förhållandevis höga krav på sig från statsmakternas sida om att samverka med andra aktörer inom rättsväsendet, men även med frivilligorganisationer i samhället i övrigt. Samarbetet mellan åklagare och polis är av naturliga skäl väletablerat. Åklagare agerar ofta förundersökningsledare, och även om fler poliser ikläder sig den rollen säger fortfarande Riksåklagarens rekommendationer att när det gäller hatbrottsutredningar ska ärendena inte bara behandlas med förtur, utan åklagare ska agera förundersökningsledare.<sup>31</sup> Polis och åklagare samarbetar alltså relativt nära när det gäller hatbrott mot hbt-personer. Detta framgår också vid en genomgång av regleringsbrev för respektive aktör.

I de flesta fall får polis och åklagare liknande uppdrag och återrapporteringskrav avseende hatbrotten. År 2000 handlade det om att ett särskilt återrapporteringskrav fanns för brott med rasistiska, främlingsfientliga och homofobiska inslag.<sup>32</sup> Det var också detta år som myndigheterna fick det särskilda uppdraget att upprätta en strategi för att se till att personalen hade god kunskap om grunden för den här sortens brott och om situationen för de utsatta. Året därpå återkom samma återrapporteringskrav, men för polisens del utvidgades gruppen av prioriterade hatbrott till att även omfatta brott med antisemitiska inslag.<sup>33</sup> För åklagarna skedde detta först i och med 2002 års regleringsbrev.

År 2002 formuleras återrapporteringskravet så att bägge myndigheterna skulle redovisa det brottsbekämpande arbete som bedrivits när det gällde brott med rasistiska, främlingsfientliga och homofobiska brott. Redovisningen skulle innehålla en sammanhållen nationell beskrivning och analys av hur verksamheten hade utvecklats och dess resultat.<sup>34</sup> Även detta år fanns ett återrapporteringskrav angående den år 2000 upprättade strategin för att öka personalens kunskap i dessa frågor. Ett tillägg för polisen var att 2000 års strategi skulle gälla även för polisstudenterna under utbildning. Återrapporteringskravet för det brottsbekämpande arbetet återkom för båda parter såväl 2003 som 2004. År 2003 fick dock polisen i uppdrag att visa vilka åtgärder som vidtagits med anledning av BRÅ:s rapport om hatbrott från 2002.<sup>35</sup>

31 Se Promemoria och riktlinjer för bekämpning av hatbrott, RÅ 2002 s. 5.

32 Regleringsbrev för budgetåret 2000 avseende polisväsendet. Regleringsbrev för budgetåret 2000 avseende åklagarorganisationen.

33 Regleringsbrev för budgetåret 2001 avseende polisväsendet. Regleringsbrev för budgetåret 2001 avseende åklagarorganisationen.

34 Regleringsbrev för budgetåret 2002 avseende polisorganisationen. Regleringsbrev för budgetåret 2002 avseende åklagarorganisationen.

35 Regleringsbrev för budgetåret 2003 avseende polisorganisationen. Regleringsbrev för budgetåret 2003 avseende åklagarorganisationen.

År 2004 fick båda myndigheterna instruktioner om att vid redovisningen av brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering skulle genomströmningstider och lagföringsandel framgå.<sup>36</sup> För polisens del stadgades att polismyndigheterna i planeringen av sin verksamhetsinriktning skulle ägna särskild uppmärksamhet åt ett antal brottskategorier, bland annat hatbrotten.<sup>37</sup> Detta år lade man också till att i de fall som de olika polismyndigheterna inte hade redovisat några särskilda åtgärder skulle detta analyseras och kommenteras.

År 2005 förtydligades kravet på redovisning för åklagarna så att även antalet inkomna respektive avslutade brottsmisstankar skulle redovisas samt det totala antalet balanserade brottsmisstankar och antalet sådana brottsmisstankar i vilka förundersökningar hade avslutats.<sup>38</sup> Detta år infördes också en skrivning direkt i avslutning till detta återrapporteringskrav om att väsentliga skillnader mellan åklagarkammare och grupper av åklagarkammare i olika delar av landet skulle analyseras och kommenteras.<sup>39</sup> För polisens del stadgade regleringsbrevet att svårigheter att visa mätbara resultat skulle kompenseras genom en analys av relevanta delar av verksamheten och andra förhållanden som var väsentliga för bedömningen av utvecklingen.<sup>40</sup>

År 2006 vidgades gruppen hatbrott till att också inkludera islamofobiska brott och för polisens del hade formuleringen om att vissa brottskategorier, däribland hatbrott, skulle ägnas särskild uppmärksamhet tagits bort. En nyhet var dock att hatbrott användes som samlingsbegrepp för första gången.<sup>41</sup> Polisen fick också i uppdrag att redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att underlätta leverans av statistik avseende hatbrott till BRÅ.

År 2007 fanns ett särskilt formulerat uppdrag om att Åklagarmyndigheten tillsammans med Rikspolisstyrelsen skulle vidta åtgärder för att säkerställa att hatbrottsmotiv identifierades och utreddes så tidigt som möjligt vid hatbrottsutredningar. Uppdraget skulle redovisas senast vid årsredovisningen för år 2007.<sup>42</sup>

36 Regleringsbrev för budgetåret 2004 avseende åklagarorganisationen.

37 Regleringsbrev för budgetåret 2004 avseende Rikspolisstyrelsen.

38 Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Åklagarmyndigheten.

39 Sådana formuleringar återfinns även tidigare i regleringsbreven men då som ett mer allmänt hållet krav, inte kopplat till en särskild brottsbekämpande insats.

40 Regleringsbrev för budgetåret 2005 avseende Rikspolisstyrelsen och övriga myndigheter inom polisorganisationen.

41 Regleringsbrev för budgetåret 2006 avseende Rikspolisstyrelsen och övriga myndigheter inom polisorganisationen. Regleringsbrev för budgetåret 2006 avseende Åklagarmyndigheten.

42 Regleringsbrev för budgetåret 2007 avseende Rikspolisstyrelsen och övriga myndigheter inom polisorganisationen. Regleringsbrev för budgetåret 2007 avseende Åklagarmyndigheten.

I 2008 års regleringsbrev finns inte längre några formuleringar om hatbrott eller om brottsbekämpande arbete kopplat till denna sorts brottslighet. Inte heller i 2008 års budgetproposition tas frågorna upp.<sup>43</sup> Hatbrotten verkar inte längre vara ett prioriterat område.

Av genomgången ser man att polis och åklagare i stor utsträckning har liknande förväntningar på sig från statsmakternas sida. Men går vi istället över till att studera olika policydokument och handlingsplaner verkar det som om polisen lagt mer energi på frågan om hur hbt-personers rättigheter ska tas tillvara. Det här kan naturligtvis förklaras av polisens funktion, som den som i första hand har kontakt med brottsoffergruppen, men det hindrar inte att en viss slagsida finns i det material som presenteras nedan.

## Polisens arbete

De flesta homofobiska hatbrott kommer inte till polisens kännedom. Anmälningsbenägenheten är låg och mörkertalet därför i motsvarande mån högt. Flera olika faktorer brukar nämnas som förklaring till detta, bland annat att förtroendet för polisen påverkar om man anmäler eller inte. Samtidigt visar den nationella trygghetsundersökningen att polisen är den del inom rättsväsendet som allmänheten har störst förtroende för.<sup>44</sup> Att få brott anmäls kan också ha med det interna mörkertalet att göra, dvs. att den som tar emot en anmälan inte identifierar händelsen som ett hatbrott. Detta kan bero på okunskap, men också på negativa attityder mot hbt-personer och ett förminskande av deras utsatthet.<sup>45</sup>

Polisens arbete mot hatbrott har intensifierats under 2000-talet. Utöver de handledningar och handlingsplaner som utarbetats för det generella brottsofferstödande arbetet presenterades i början av år 2005 en handledning för att förbättra stödet till offer för homofobiska brott.<sup>46</sup> De frågor som polisen ansett vara centrala i brottsofferarbetet återkommer också i handledningen; behovet av ett helhetsperspektiv, av samverkan med andra myndigheter, samt informationsrutiner och utbildning. Något som dock är intressant att notera i handledningen avseende offer för homofobiska hatbrott är att kopplingen mellan de anställdas egna värderingar och fördomar och det arbete de utför lyfts fram.

43 Se Prop. 2007/08:1 Utgiftsområde 4.

44 BRÅ-rapport 2008:3 s. 13.

45 För ett resonemang om internt mörkertal inom polisen, se t.ex. Granström 2006 s. 56.

46 Se t.ex. Polisens del i lokalsamhällets brottsofferstödande arbete (RPS rapport 2001:1), Brottsofferarbetet inom polisen (RPS, 2003) samt En handledning för att förbättra stödet till offer för homofobiska brott (RPS, 2004).

Innan handledningen presenteras ska några ord sägas om polisens övergripande utbildning i hatbrottsfrågor och hur arbetet på polismyndigheterna är organiserat i dessa frågor. Vid polisutbildningarna har det sedan år 2000 bedrivits utbildning som syftar till att höja polisens förmåga att upptäcka och bekämpa hatbrott. Det ges också en nationell specialistutbildning, en vidareutbildning om fem veckor, som syftar till att ge ökad förmåga att identifiera, utreda och kartlägga hatbrott samt utveckla metoder för att arbeta mot hatbrott.<sup>47</sup>

Sedan år 2001 finns kontaktpersoner för hatbrott vid varje polismyndighet, och flera polismyndigheter har särskilt utsedda hatbrottsutredare som ofta är placerade vid länskriminalavdelningarna.<sup>48</sup>

Rikspolisstyrelsen fick i regleringsbrevet för år 2000 i uppdrag att utarbeta en strategi för att säkerställa att personalen har god kunskap om grunden för rasistiska, främlingsfientliga och homofobiska brott, samt om situationen för dem som utsätts för dessa brott. Detta resulterade i ett dokument som innehöll en rad relativt konkreta förslag på åtgärder. Dessa tog sin utgångspunkt i uppfattningen att det inte räckte med punktinsatser utan det ansågs viktigt att hela organisationen drog åt samma håll.<sup>49</sup> Därför utgick strategin från att det krävdes tydliga signaler och ett klart ställningstagande från polisledningen. Andra delar handlade om att rekryteringen av personal var viktig, att sammansättningen skulle vara representativ för samhället i stort. Man pekade också på vikten av att ta till vara på den kunskap som redan fanns inom polisen, genom de anställda som själva var t.ex. homo- eller bisexuella.

Intressant nog exemplifierade man i strategin från år 2000 endast med sexuell läggning och diskuterar – i och för sig insiktsfullt – det faktum att flertalet homo- och bisexuella inom polisen väljer att »förhålla sig till sin sexuella läggning på ett sätt som de heterosexuella kollegorna inte gör till sin.« Dvs. genom att vidmakthålla sina kollegors felaktiga uppfattning om att de är heterosexuella. Man diskuterade inte möjligheten att tillvarata personalens erfarenheter av främlingsfientlighet eller rasism på motsvarande sätt. I den delen nöjer man sig med en mening sist i avsnittet: »På ett liknande sätt bör kunskap inom invandrarorganisationer tillvaratas.«<sup>50</sup> Detta synsätt, att definiera hatbrott i en hbt-kontext istället för en rasistisk eller främlingsfientlig kontext återkommer, som kommer att visas nedan, i andra doku-

47 Se Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten, Redovisning av uppdrag angående hatbrott, Dnr: POA-426-547/07, 2008.

48 Se BRÅ-rapport 2002:9 s. 7 samt Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten, Redovisning av uppdrag angående hatbrott, Dnr: POA-426-547/07, 2008.

49 Rikspolisstyrelsen (2000) Strategi för polisens arbete med frågor som har anknytning till rasism, främlingsfientlighet och homofobiska brott.

50 Rikspolisstyrelsen (2000) Strategi för polisens arbete med frågor som har anknytning till rasism, främlingsfientlighet och homofobiska brott. Se särskilt avsnitt 10.

ment som styr polisens arbete. Dokument som har offer för hatbrott som målgrupp, men som vid en närmare läsning tydligast riktar sig till just hbt-personer.

### En handledning för att förbättra stödet till offer för homofobiska brott

Handledningen från år 2005 påminner mycket om strategidokumentet från år 2000. Samma krav på förhållningssätt från ledningens sida återkommer, samverkan ses som eftersträvansvärd och utbildning efterfrågas. Handledningen utmärker sig dock genom att fokusera på konkreta förslag och rekommendationer för hur den enskilda polisen kan bli bättre på att tillvarata hbt-personers rättigheter som brottsoffer. Bland annat ges exempel på vilka nyckelindikatorer som polisen ska söka efter vid misstanke om hatbrott, samt råd och rekommendationer om hur polisen bör uppträda mot offer.

I handledningen resoneras kring varför ett snabbt och effektivt ingripande är viktigt vid hatbrott. Man menar att hatbrott skiljer sig från andra brott avseende hur det påverkar offret med också genom att brottet påverkar lokalsamhället där brottet inträffar. Det konstateras att hatbrott ofta är särskilt brutala och ger svåra skador, att offren blir både traumatiserade och skräckslagna, att offrets familj kan känna sig frustrerad och hjälplös, och att andra som har samma sexuella läggning som offret kan uppleva sig utsatta och sårbara, hatbrott och hatincidenter har en tendens att eskalera.<sup>51</sup> Handledningen tar också upp exempel på vad som kan få ett brottsoffer att tveka inför att rapportera ett hatbrott eller delta i förundersökningen, t.ex. rädsla för att bli utsatt igen, för att förövaren ska hämnas, risken att få sitt privatliv utlämnat, outningsrisk, rädsla för polis, osäkerhet om man kommer att tas på allvar, förödmjukelsen att bli betraktad som offer, samt avsaknad av system för skydd, stöd och hjälp.

Handledningen innehåller därefter en lista över åtgärder som ska vidtas på brottsplatsen om man misstänker hatbrott.<sup>52</sup> Det handlar dels om vanliga brottsplatsåtgärder, som att säkra brottsplatsen samt synliga bevis och spår, och dels om att dokumentera eventuell hatbrottslitteratur, hotbrev och olika symboler (hakkors, regnbågsflaggor m.m.). Polisen uppmanas även att vara noggrann med att ordagrant citera alla uttalanden från en presumtiv gärningsman. Det finns också punkter som innehåller information om vilka åtgärder brottsutredarna ska vidta under själva utredningsfasen.<sup>53</sup> T.ex. att man ska förhöra offer och vittnen, visa respekt för det de blivit utsatta för, dokumentera alla omständigheter som kan vara relevanta och att om utredningen kör fast bör man överväga att ta hjälp av Säpo eller av hatbrottsspecialister från andra polismyndigheter.

51 En handledning för att förbättra stödet till offer för homofobiska brott (RPS, 2004), s. 11.

52 En handledning för att förbättra stödet till offer för homofobiska brott (RPS, 2004), s. 13.

53 En handledning för att förbättra stödet till offer för homofobiska brott (RPS, 2004), s. 15.

Handledningen ger exempel på ett antal nyckelindikatorer, ett antal frågor som polisen kan ställa till sig själv när man misstänker att hatbrott har begåtts: Hur uppfattar offret och vittnen brottet? Vad har de själva för uppfattning om varför just de blev utsatta? Vad säger gärningsmannen om orsaken till brottet? Vilken är skillnaden mellan offer och gärningsman? Finns ett mönster i det inträffade? Var offret engagerad i någon aktivitet som visar på offrets sexuella läggning, hade offret någon utmärkande klädsel? Inträffade brottet på någon speciell dag eller helg som symboliserar en särskild händelse? Finns det tecken på organiserad hatbrottslighet?<sup>54</sup>

Därefter påpekas att förekomst av en eller flera av dessa indikatorer inte bevisar att det inträffade varit ett hatbrott, men att det kan vara en anledning att göra en mer ingående utredning för att klara ut motiv och avföra hatbrott.

Vidare sägs att »Det är också viktigt att slå fast att även beträffande hatbrott kan ett brottsoffer och en gärningsman komma från samma kultur, ras, etniska grupp eller ha samma sexuella läggning eller samma religion.« Det här är intressant, eftersom detta gör definitionen av hatbrott vidare än motsvarande definitioner som används på andra håll. Exempelvis använder BRÅ en snävare definition, där man säger att gärningspersonen måste vara heterosexuell, för att gärningen ska räknas som ett homofobiskt hatbrott.<sup>55</sup>

Handledningen talar om en extensiv tolkning av information och att när det gäller hatbrott behövs som regel särskilda informationsinsatser göras.<sup>56</sup> Det är viktigt att offer för hatbrott får en egen kontaktperson, handläggare, hos polisen som de kan vända sig till vid frågor eller problem. Detta för att underlätta offrets återhämtningsprocess och bidra till ökat förtroende för polisen. Ett tryggare offer har större förutsättningar att uppträda aktivt vid förundersökning och eventuell rättegång.

Handledningen är, som framgår av genomgången ovan, mycket konkret och kan säkert – om den används – ligga till grund för ett gediget polisiärt arbete med hbt-personer som brottsoffer. Det går dock inte att komma ifrån tanken att många av de faktorer som tas upp som speciella behov hos denna brottsoffergrupp nog är relativt allmängiltiga för alla brottsoffer oavsett utsatthet.

### Hatbrottsprojektet i City polismästardistrikt år 2004 och 2007

Polisen i Stockholm har en särskilt framträdande roll i arbetet mot hatbrott. År 2004 och 2007 genomförde City polismästardistrikt ett hatbrottsprojekt som syftade till att uppmärksamma och synliggöra hatbrott för att öka kunskapen inom poli-

54 En handledning för att förbättra stödet till offer för homofobiska brott (RPS, 2004), s. 16.

55 Se BRÅ-rapport 2008:15 s. 81.

56 En handledning för att förbättra stödet till offer för homofobiska brott (RPS, 2004), s. 20.

sen och för att underlätta för brottsdrabbade att anmäla. Under en begränsad tid gjordes en undersökning av vissa brottstyper, bland annat olaga hot och misshandel, genom att en s.k. pop up-fråga kom upp när anmälningsupptagaren registrerade anmälan i polisens datasystem.<sup>57</sup> Frågan lød: »Kan det finnas rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska motiv bakom brottet?» Andelen anmälningar där det kunde handla om hatbrott var procentuellt sett ungefär lika stor år 2004 som år 2007 och andelen homofobiska brott låg också på ungefär samma nivå under de båda undersökningsperioderna.<sup>58</sup>

Som en del i 2007 års projekt inrättade polisen i Stockholms län en hatbrottsjour i City polismästardistrikt. Syftet var att utveckla utredningsrutinerna så att fler hatbrott leder till åtal. Jouren består av fyra poliser vid Norrmalms polisstation och dessa ska utföra utredningsåtgärder genom att bland annat ta upp förhör på plats och säkra teknisk bevisning.<sup>59</sup>

Sommaren 2008 presenterade Polismyndigheten i Stockholms län en broschyr med titeln »Att vara sig själv är inte ett brott«. Broschyren riktar sig inte uttryckligen till hbt-personer och man talar inledningsvis i broschyren om hatbrott som något som motiveras av förövarens hat mot personer som han eller hon upplever som annorlunda. En intolerans som antingen kan vara kopplad till hudfärg, religion eller sexuell läggning. Broschyren innehåller bland annat definitioner av hatbrott, information om hur polisen arbetar med frågorna samt vilken hjälp som finns att få hos polisen.<sup>60</sup> Målgruppen för broschyren verkar dock ändå vara hbt-personer, då de former av utsatthet som nämns som exempel kopplas bland annat till hbt-personers risk att vara utsatta för hot och våld i familjen och homofobisk eller transfobisk mobbning. Utöver detta talar man också om att det är viktigt att anmäla våld som förekommer i parrelationen, och exemplifierar med våld i samkönade relationer. I broschyren finns råd om hur man kan agera för att minska risken för att utsättas för hatbrott, vilket skydd som finns att få och vilka riskfaktorer som finns. Även i den-

57 Se Polismyndigheten i Stockholms län, Kartläggning av hatbrott, 2005, samt Polismyndigheten i Stockholms län, Hatbrott i City polismästardistrikt 13 februari till 9 maj 2007.

58 År 2008 uppgraderades polisens anmälningsrutin, RAR, och ett nytt textfält infördes där anmälningsupptagaren måste svara ja eller nej på frågan om det aktuella brottet är ett hatbrott. Tanken är att alla polisanställda som upprättar en anmälan ska göra en hatbrottsbedömning. Dessutom ska personalen vid Polisens Kontaktcenter (PKC), dvs. de som tar mot samtal till det nationella telefonnumret 11414 utbildas i hatbrotts- och motivbildsproblemik så att de lättare ska kunna upptäcka eventuella hatbrottsmotiv vid anmälningsupptagning. Se Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten, Redovisning av uppdrag angående hatbrott, Dnr: POA-426-547/07, 2008.

59 Projektet pågick mellan maj 2007 och september 2008. Se Polisens hatbrottsprojekt – ett utvecklingsprojekt i City polismästardistrikt, [www.polisen.se](http://www.polisen.se)

60 Polismyndigheten i Stockholms län, Att vara sig själv är inte ett brott, 2008.

na del exemplifieras med hbt-personers utsatthet, t.ex. att någon angriper dig för att du är hbt-person, eller för att förövaren tror att du är hbt-person.

Stockholmspolisen har som sagt satsat mycket på insatser mot hatbrott, och framför allt mot hatbrott som drabbar hbt-personer, och det är intressant att se att det finns en tydlig tendens att man numera, i alla fall inom polisen, associerar hatbrott med den utsatthet som drabbar hbt-gruppen, medan andra utsatta grupper, vars utsatthet kan kopplas till religion, etnicitet eller hudfärg, kommer mer i skymdan.

## Åklagarnas arbete

Åklagarnas möte med hbt-personer som brottsoffer är inte lika omedelbart som polisens. Här handlar det om att hatbrottet först måste identifieras och definieras som ett sådant innan åklagaren kopplas in, via polisen. Denna något nedtonade roll i förhållanden till hbt-personer som brottsoffer återspeglas också i förekomsten av handlingsplaner och riktlinjer för åklagarnas arbete.<sup>61</sup> År 2000 utsåg Riksåklagaren särskilda samordnare på varje åklagarkammare att vara ansvariga för hatbrotten.<sup>62</sup> Det finns ett nätverk av åklagare som särskilt arbetar med hatbrott och seminarier och utbildningar för hatbrottsåklagare och samordnare har genomförts varje år sedan år 2000.<sup>63</sup> I grundutbildningen för åklagare ingår ett avsnitt om hatbrott där ett antal föreläsningar syftar till att ge åklagarna kunskap om dessa brott, »samt en ökad förståelse för de svårigheter som finns».<sup>64</sup>

Riksåklagaren beslutade år 2002 om riktlinjer för bekämpande av hatbrott. Dokumentet *Promemoria och riktlinjer för bekämpning av hatbrott* innehöll 14 punkter. Den första punkten stadgar att vid utredning av hatbrottslighet ska polis och åklagare arbeta i nära samverkan. Av riktlinjerna framgår också att det vid varje åklagarkammare ska finnas en särskilt utsedd åklagare som ska samordna, inom myndigheten och mellan myndigheter, de insatser som görs mot hatbrottslighet. Det ska också finnas minst en åklagare som har som uppgift att handlägga ärenden med hatbrottsmotiv. Dessa brott ska behandlas med förtur, och åklagare ska vara förundersökningsledare. Bedömer åklagaren att det finns ett hatbrottsmotiv bör det an-

61 Åklagarnas handlingsplan för det generella brottsofferarbetet återfinns i *Brottsoffer – en redovisning av tre regeringsuppdrag*, 2003.

62 BRÅ-rapport 2002:9 s. 7.

63 RättsPM 2005: 16 s. 5.

64 Se Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten, *Redovisning av uppdrag angående hatbrott*, Dnr: POA-426-547/07, 2008.

ges i stämningsansökan och åklagaren bör i rättegången verka för att motivet till brottet klarläggs.<sup>65</sup>

År 2005 inrättades Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum i Malmö (UC Malmö). Centret fick bland annat ansvar för hatbrotten och i slutet av år 2005 presenterades en rapport om hatbrott. Där konstaterades att det under lång tid förekommit kritik inom och utom rättsväsendet mot bristande resultat efter anmälningar om hatbrott.<sup>66</sup> Av rapporten framgick också att man inom Åklagarmyndigheten ansåg att det måste finnas tydliga direktiv från åklagarna för att underlätta polisens arbete, samt att särskilda checklistor för arbetet borde finnas. Dessutom påpekades angående frågan om straffskärpningsregelns tillämpning att åklagaren i sin plädering bör vara tydlig i sin syn på straffmätningen och även kunna begära att domstolen redovisade grunderna för sina ställningstaganden till åklagarens yrkanden.<sup>67</sup>

Som framgår av de policydokument som presenterats angående åklagarnas arbete är fokus här mer på de traditionella juridiska arbetsuppgifterna som åklagarna har också i förhållande till hbt-personer som brottsoffer. Dvs. att se till att brott lagförs och att det finns vissa problem med lagstiftningens konstruktion i förhållande till hatbrotten. Vad gäller åklagarnas arbete ser man heller inte samma fokusering på hbt-personer utan här diskuterar man hatbrott generellt, utan att ange särskilda brottsoffergrupper.

## Det som särskiljer och det som förenar

Genomgången ovan har visat en slående övervikt vad gäller polisens policydokument och handledningar avseende offer för hatbrott. Inte bara det, utan något som också utmärker polisens arbete är det tydliga fokus som finns på hbt-personer som utsätts för hatbrott. Åklagarnas material utmärks av mer allmänt hållna dokument, som omfattar samtliga potentiella offer för hatbrott. De två rättsliga aktörernas material skiljer sig också åt genom att konkretiseringsnivån skiftar, polisens material är konkret, med tydliga förslag till strategier medan åklagarnas riktlinjer fokuserar mer på själva rättsprocessen och mindre på mötet med brottsoffret. Men som konstaterades ovan; det är kanske ett naturligt resultat av polisens respektive åklagarnas skiftande arbetsuppgifter. Det är dock slående att mycket litet sägs i åklagarnas material om hur offer för hatbrott bör bemötas och hur deras rättigheter kan tas tillvara.

65 Promemoria och riktlinjer för bekämpning av hatbrott, RÅ 2002 s. 5 f.

66 RättsPM 2005:16, s. 3.

67 RättsPM 2005:16, s. 4.

En annan aspekt som är värd att nämna här, för att inte dra för stora växlar på studiens resultat, är att undersökningen är relativt begränsad, så till vida att detta är »pappersspåret«. Hur exempelvis polisens detaljerade handledning används i praktiken kan den här studien inte svara på. Handledningen kanske används i det dagliga arbetet eller också finns den i en pärm i polisledningens rum. Men på ett övergripande plan kan i alla fall konstateras att kravet på rättsväsendets aktörer att prioritera hatbrotten fått genomslag, främst inom polisen och framför allt inom stockholmspolisen där flera hatbrottsprojekt genomförts.

En annan fråga som kräver sitt svar är om en sådan prioritering av olika utsatta brottsoffergrupper är en hållbar strategi i rättsväsendets brottsofferarbete? Som konstateras i bland annat polisens handledning från år 2005 har traditionellt sett vissa etablerade brottsoffergrupper uppmärksammas mer än andra. I handledningen säger man att »I första hand har fokus varit på utsatta kvinnor och barn.« Och sedan fortsätter man med att konstatera att »Det är emellertid viktigt att även uppmärksamma andra grupper och deras utsatthet.«<sup>68</sup> Att vissa offergrupper har lättare att få gehör för sina krav och behov konstaterades redan i inledningen av den här texten, likaså att det handlar om en förändring över tid, dvs. att allt fler brottsoffergrupper ses som särskilt utsatta. Finns det då några risker med en sådan tydlig fokusering på olika grupper, att mer se till det som särskiljer än det som förenar? Kriminologen Eva Tiby har diskuterat fördelar och nackdelar med att särbehandla offer för homofobisk brottslighet. Hon menar att det handlar om en utsatt grupp med komplex problembild, just för att de är icke-heterosexuella, men att uppdelningen ändå riskerar att dölja att det finns andra maktdimensioner, som kön, ålder, etnicitet, klass m.m. som också påverkar utsattheten.<sup>69</sup> Samtidigt är hatbrotten speciella, genom att de ofta riktar sig mot en minoritet och genom att förövaren ofta företräder majoriteten. Det handlar om ett budskapsbrott, dvs. det drabbar inte bara den som utsätts utan även andra som tillhör samma kategori.<sup>70</sup>

Jag menar att detta synsätt, att det finns andra maktdimensioner, och att det finns mycket som förenar olika kategorier av brottsoffer också framgår av den beskrivning av brottsoffers reaktioner som återfinns i polisens handledning från 2005. De reaktioner som beskrivs där är knappast specifika för offer för hatbrott, lika lite som de utredningsinsatser och stödinsatser som beskrivs endast passar för denna brottsoffergrupp. Frågan är istället om inte beskrivningen utgår från en norm för hur ett hatbrottsoffer bör reagera, och vilka behov offret förväntas ha, utifrån en idealbild av det typiska hatbrottsoffret. I förlängningen kan en sådan beskrivning bli begränsande för det individuella offrets möjlighet att agera som subjekt.

68 En handledning för att förbättra stödet till offer för homofobiska brott (RPS, 2004) s. 7.

69 Tiby 2004 s. 181.

70 Tiby 2005 s. 54

## Källförteckning

- SOU 1984:63 Homosexuella och samhället.
- SOU 2007:6 Målsägandebiträdet. Ett aktivt stöd i rättsprocessen.
- Regeringens skrivelse 2000/01:59 En nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering.
- Proposition 1986/87:124 Om de homosexuellas situation i samhället.
- Proposition 2000/01:79 Stöd till brottsoffer.
- Proposition 2001/02:59 Hets mot folkgrupp m.m.
- BRÅ-rapport 2008:15. Hatbrott 2007. En sammanställning av anmälningar med främlingsfientliga, islamofobiska, antisemitiska och homofobiska motiv.
- BRÅ-rapport 2008:3. Nationella trygghetsundersökningen 2007. Om utsatthet, trygghet och förtroende.
- BRÅ-rapport 2002:9. Hatbrott. En uppföljning av rättsväsendets insatser.
- Burman, Monica, Straffrätt och mäns våld mot kvinnor. Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet, Iustus Förlag AB 2007.
- Enarsson, Therese och Granström, Görel, »Att samverka eller inte? – Rättsväsendets aktörer och frågan om brottsoffers rättigheter«, i Rätten, välfärden och marknaden – Rapport från forskningsinternatet 2008, Rapporter och texter från Juridiska institutionen vid Umeå universitet, nr 4 2008.
- Enarsson, Therese, Rättsväsendets ansvar för brottsoffer – Information, bemötande och samordning. Examensarbete 30 hp, Juridiska institutionen Umeå universitet, HT 2007.
- Forsman, Maria, »Barnen i brottets skugga – brottsoffer på undantag?« i Granström, Görel, Mannelqvist, Ruth och Weinehall, Katarina (red) 2006.
- Granström, Görel, Landström, Lena och Mannelqvist, Ruth, »Professionalitet i yrkesrollen. Bemötande av brottsoffer«, (Under publicering 2008)
- Granström, Görel, Landström, Lena, Mannelqvist, Ruth och Sundström, Lotta, Ett pilotprojekt om bemötande av brottsoffer riktat till åklagare, Rapporter och texter från Juridiska institutionen vid Umeå universitet, nr 3, 2008.
- Granström, Görel och Mannelqvist, Ruth, »Rättsvetenskap och viktimologi«, Juridisk Tidskrift 2007-2008, s. 28-43.
- Granström, Görel, »Challenging the heteronormativity of law«, i Gunnarsson, Åsa, Svensson, Eva-Maria och Davies, Margaret, (eds.) Exploiting the limits of law. Swedish feminism and the challenge to pessimism, Ashgate 2007. [Granström 2007a]
- Granström, Görel, »Svensk rättstradition i konflikt med europarätten? Exemplet Åke Green«, i Edström, Örjan (red) Svensk rätt i EU. Iustus Förlag AB, 2007. [Granström 2007b]
- Granström, Görel, »Rättsväsendets möte med hbt-personer som brottsoffer«, i Granström, Görel, Mannelqvist, Ruth och Weinehall, Katarina (red.) Brottsoffer – ansvar och konsekvenser. Ett viktimologiskt forskningsseminarium i Umeå den 22 november 2005, Skrifter från Juridiska institutionen vid Umeå universitet No 12/2006.
- Granström, Görel (red), Den onda cirkeln. Om brottsoffer, genus och rätten, Uppsala Publishing House, Uppsala 2004.
- Johansson, Ulrica och Granström, Görel, »Polisens uppfattning om sin informationsskyldighet«, I: Granström, Görel (red), Den onda cirkeln. Om brottsoffer, genus och rätten, Uppsala Publishing House, Uppsala 2004.
- Lindgren, Magnus, Brottsoffer i rättsprocessen. Om ideala brottsoffer och goda myndigheter, Jure Förlag AB, Stockholm 2004.

- Lindgren, Magnus, Pettersson, Karl-Åke och Hägglund, Bo (red.), Utsatta och sårbara brottsoffer, Jure Förlag AB, Stockholm 2004.
- Mannelqvist, Ruth, »Brottsoffers möjlighet till upprättelse och kompensation vid kränkning«, Juridisk Tidskrift 2005-06, s. 790-808.
- Nilsson, Bo, Brottsoffer. Offerskapets innebörder och villkor i (o)säkerhetens kultur, Boréa Bokförlag, Umeå 2003.
- Polismyndigheten i Stockholms län, Kartläggning av hatbrott, 2005.
- Polismyndigheten i Stockholms län, Hatbrott i City polismästardistrikt 13 februari till 9 maj 2007.
- Polismyndigheten i Stockholms län, Att vara sig själv är inte ett brott, 2008.
- Promemoria och riktlinjer för bekämpning av hatbrott. Riksåklagaren 2002.
- Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten, Redovisning av uppdrag angående hatbrott, Dnr: POA-426-547/07, 2008.
- Rikspolisstyrelsen, Polisens del i lokalsamhällets brottsofferstödande arbete (RPS rapport 2001:1).
- Rikspolisstyrelsen, Brottsofferarbetet inom polisen, 2003.
- Rikspolisstyrelsen, En handledning för att förbättra stödet till offer för homofobiska brott, 2004.
- Riksåklagaren, Brottsoffer – en redovisning av tre regeringsuppdrag, 2003.
- RättsPM 2005:16, Hatbrott. Projektrapport, (Utvecklingscentrum Malmö. 2005).
- Tiby, Eva, Hatbrott? Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott, Kriminologiska institutionen, Stockholm 1999.
- Tiby, Eva, »Offer för homofobiska brott« I: Lindgren, Magnus, Pettersson, Karl-Åke och Hägglund, Bo (red.) (2004), Sårbara och utsatta brottsoffer, Jure, Stockholm 2004.
- Tiby, Eva, »Vem vinner och vem försviner? Från händelse till hatbrott« I Sterky, Manu Seppänen (red.), Kärlekens pris. En antologi om homofobi och heteronormativitet, Atlas, Stockholm 2005.
- Åkerström, Malin och Sahlin, Ingrid (red), Det motspänstiga offret, Studentlitteratur, Lund 2001.

Författarupplysningar: Görel Granström, JD och universitetslektor i rättsvetenskap vid Umeå universitet. Disputerade i rättshistoria år 2002 med en avhandling om värnpliktvägran och forskar numera om brottsoffers rättigheter i kontakten med rättsväsendet. Var projektledare för forskningsprojektet Brottsoffer i rättsväsendet 2003-2007 och forskar nu inom ramen för projektet »Rättsväsendets aktörer och implementeringen av lagstiftarens syn på brottsoffers rättigheter« som finansieras av Brottsofferfonden.